

סימן כב

ברין מעשר עני הנמצא ברשות המדינה ומוסדותיה, אם ניתן לקיים מצות נתינתו לעניים.

לכבוד מו"ר

הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א

אב בית הדין הרבני פתח תקוה

השלום וברכה בשם ה'!

ברצוננו להציע את שאלתנו בפני כת"ר והיא נוגעת בזיכוי הרבים, שכן ברשותה של המדינה יש כמויות גדולות של תוצרת חקלאית החייבת בהפרשת תרו"מ (כגון: פירות וירקות שהצבא רוכש, ועוד). חלק גדול מתוצרת זו הוא טבל ודאי, שיש חובה לתת ממנו מעשר עני. מדינת ישראל נותנת מתקציבה סכומי כסף גדולים לצרכי צדקה, בעיקר באמצעות משרדי העבודה והרווחה, הבריאות, הקליטה והדתות.

השאלה הנשאלת היא: מה נדרש לעשות כדי שמדינת ישראל תקיים נתינה של מעשר עני, ולא נימצא כולנו שותפים בגזל מתנות עניים ח"ו ?

והנה הצדדים שהעלינו בעיוננו בסוגיא זו :

פורע חובו במעשר עני:

לפי ההלכה, אין אדם פורע חובו במעשר עני. אם המדינה חייבת לתת כסף לעניים מכוח החוק (למשל חוק ביטוח בריאות ממלכתי, חוק הביטוח הלאומי, חוק הסיעוד, חוק חינוך חובה וכדו'), לכאורה איננה יכולה לתת לשם כך מדמי מעשר עני. אם כי יש מקום לומר שמכיון שחוב זה לא נקבע ע"י איזו שהיא מערכת משפט מחוץ למדינה, ואף לא ע"י דין תורה, אלא ע"י חוק שהמדינה עצמה חוקקה וחייבה בו את עצמה וכידה לבטלו אם תרצה - אין זה "חוב" לענין זה. אך ניתן לעקוף בעיה זו ולומר שדמי מעשר עני יהיו רק תקציבים נוספים ולא תקציבים הקבועים בחוק, שניתן לתבוע את המדינה אם לא תיתן אותם.

מה לי הן מה לי דמיהן:

אם ננקוט כדעת הרדב"ז (ח"א סי' ש"מ), הסובר שניתן לתת לעני את דמי המעשר, משום ד"מה לי הן מה לי דמיהן", לכאורה המצוה כבר מתקיימת. המדינה לוקחת לעצמה את המעשר עני, ונותנת לעניים את דמיו. והשאלה האם רצוי להסתמך על כך, אמנם שיטת הרדב"ז נתקבלה ע"י כמה מן הפוסקים (מחנ"א זכיה ומתנה סי' ט'), ואולי לפחות כפיתרון לשעת הדחק (וכך הורה הגר"מ אליהו

שליט"א, וכך נמסר בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, בצירוף שיקולים נוספים, וכך נראה דעת כת"ר שליט"א כפי שהובאו הדברים בתשובות שדה גליון מס' 8). אבל רבים החולקים עליה (מהר"י קורקוס, מובא בשו"ת אבקת רוכל סי' ט"ז ובשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ש"מ, פר"ח יו"ד סי' ס"א ס"ק ט"ז דרכ"ת סי' ס"א ס"ק נ"ט, כף החיים יו"ד סי' ס"א ס"ק נ"ג, ובחזו"א מעשרות סי' ח' ס"ק ה' ד"ה עוד דין), ונראה א"כ לענ"ד שלא רצוי לסמוך על כך לכתחילה. ואמנם במקום שאין עניים מצויים, אכן אפשר לכתחילה לתת את הדמים. כך פסק השו"ע (יו"ד סי' ס"א סעי' י') בענין מתנות כהונה, ואין בזה חולק. ומסתבר שהוא הדין למעשר עני. אלא שקשה לסמוך על כך בנד"ד, מפני שייתכן שעניים מצויים במקום שבו נימצא המעשר עני של המדינה.

כונה בנתינת דמי מעשר עני:

בעיה נוספת היא הכונה בנתינה. אמנם המדינה נותנת תמיכה לעניים. אבל אם אין כונה מפורשת לראות בכך דמי מעשר עני - כאשר הדבר ידוע גם לעוסקים בפירות וגם לנותנים לעניים - ספק גדול אם המדינה יוצאת בכך ידי חובתה. ואף אם נאמר שמצוות אינן צריכות כוונה - ובמיוחד במצוות שבין אדם לחבירו - יש לומר שהחלפת המעשר בכסף בודאי צריכה כונה.

הקנאת המעשר לעניים:

מן האמור עולה שאם רצוננו לקיים את המצוה כמאמרה, עלינו לדאוג לכך שהמעשר יוקנה לעניים באמצעות מעשה קנין. אך דא עקא, שיש בכך קשיים מעשיים רבים. אך יש להעיר שמכיון שהמדינה לקחה על עצמה אחריות לפרנסת העניים שבין אזרחיה, יש מקום לומר שהיא עצמה מוגדרת כ"גבאי צדקה" וכ"יד עניים" (א"כ נאמר שרק בני אדם יכולים להיחשב כ"יד עניים" ולא גופים ציבוריים). ואם כנים דברינו, יש לדון בדינו של בעל פירות שהוא גם גבאי צדקה, וידו כ"יד עניים", האם הוא צריך לעשות מעשה קנין בשעה שהוא מפרש מעשר עני ?

הרוגאצ'ובי (צפנת פענח הל' אישות פ"ב הט"ו דף מ"ו טור א') והמקדש דוד (זרעים סי' נ"ח סעיף א') מבארים את מנהגו של ר' עקיבא, שבמצב של ספק בין מעשר שני למעשר עני פדה את המעשר ונתן לעניים. הם מסבירים שבעצם היה עליו ללכת לקולא, אלא כיון שרבי עקיבא היה גבאי צדקה אינו יוכל להיחשב כ"מוחזק" כנגד העניים. ולכן היה עליו ללכת לחומרא, אף שבעלמא אזלינן לקולא.

אם נקבל את דבריהם, יש לדון אם יש ללמוד מכאן גם לדיני קנינים, ולומר שגבאי צדקה המחזיק ממון עניים

אפשר לקיים נתינת מעשר עני ע"י מתן הקצבאות:

ואבא להעיר כדרכה של תורה בחלק מהדברים שעוררו בזה, ואקצר מאד מפאת קוצר הזמן והדחיפות. ותחילה דנו אם אפשר לשלם הקצבאות של הביטוח לאומי השונות, מדמי מעשר עני, כי קצבאות אלו מחוייבים לשלם לפי החוק, ויכולים לתבוע אותם ולהוציאם ע"פ ערכאות ג"כ, ואין אדם פורע חובו בדמי מעשר עני. או נימא דשאני הכא שהחוב הזה בא מכוח החוק שחוקקה אותה מדינה עצמה. וכתבו דיש להציע שיקבעו את דמי מעשר עני לתקציבים נוספים, שבלא"ה יש תקציבים כאלו. (כנראה כוונתם לתקציבים שמחוץ לחוקים הקבועים, שאותם א"א לתבוע עליהם את רשות המדינה שיתנו אותם).

ולעניות דעתי נראה הדבר פשוט דאפשר לקיים בזה מצות מעשר עני, ולפרוע גם הקצבאות הקבועות מדמי מעשר עני, דאין זה חוב שנוצר ע"י הלואה או בגרימת נזקים וכיו"ב, רק זו חלוקת צדקה לציבור גדול ומגוון הזקוק לה, ואע"ג דאפשר לאדם הזכאי להקצבה זו עפ"י הכללים הקבועים בחוק, להוציא את זה ע"י תביעה משפטית בעל כרחם של הרשויות, מ"מ זה נובע מכוח החוק שהם חוקקו, ובכל שנה מחוקקים את חוק התקציב, ויש בידם לשנותו כאות נפשם, להוסיף ולגרוע, ולבטל קצבאות מסוימות או לחדש קצבאות חדשות, והפה שאסר הוא הפה שהתיר.

תדע שאין שנה שאין בה שינויים כמעט או בהרבה כידוע. אלא דהם גופם קבעו שיש להשוות בחלוקה זו את כל העם, דהיינו שכל מי שעונה על הדרישות שהעמידו והתנו לכל תקציב כמדתו ולפי שיעורו, אינם יכולים למנוע ממנו מלקבל אותה הקצבה, ואם ימנעוהו הוא רשאי לתובעם במשפט ולהוציא מהם את הראוי לו, ואין הם רשאים לחלק בין דם לדם ולקפח שום אחד, אלא חייבים לחלק הכסף על פי אמות המידה שקבעו בחוק התקציב, ואעפ"כ אין זה פרעון חוב רק חלוקת כספי צדקה, כי מטרת החוק ברורה ומפורסמת, להשוות בין כל האזרחים, ואין זה חוב רגיל.

ואולם יש בזה שאלה אחרת, שהרי נותנים הקצבאות לכל אחד ואחד ואפילו למי שהוא עשיר גדול, דרך משל קיצבת הילדים ניתנת במדה שוה לפי מספר הילדים כ"י, בין אם הם משפחה עניה ביותר ובין שהם עשירים ביותר באותה מידה, וכן נמי קצבת נכות ניתנת גם לעשיר גדול. עד שנמצא דנותנים חלק גדול מן המעשר עני לעשירים ממש, וזה ודאי שלא כדיון. אלא שיש עצה לזה בעה"י, שיתנו בפירוש

ברשותו קונה להם בקנין "חצר". ואם אכן סברה זו נכונה, י"ל שגבאי צדקה אינו צריך מעשה קנין כאשר הוא מפריש מעשר עני מפני שרשותו היא רשות עניים. וא"כ הוא הדין למעשר עני הנמצא ברשותה של המדינה. בנוסף על כך יש לסמוך על מה שפסק הרמ"א (חו"מ סי' קס"ג סעי' ג') שציבור אינו צריך קנין. אלא שצ"ע אם הדברים אמורים גם בדבר שלא בא לעולם.

לסיכום הצעתנו היא כזאת:

- א. להעריך מה הם דמי מעשר עני שיהיו ברשות המדינה בשנים תשנ"ז, תשנ"ח.
 - ב. להעריך את התקציבים ה"חופשיים" ההולכים למטרות צדקה גמורות, ולברוק אם אכן מגיעים לדמי המעשר.
 - ג. להכין טופס שעליו יחתמו האנשים המוסמכים לכך, שיקבעו שדמי מעשר העני שיופרש מתוצרת חקלאית השייכת למדינה יינתן לעניים באמצעות סעיפים אלו ואחרים של התקציב.
 - ד. עדיפות גבוהה יותר תהיה למתן תוספת תקציב (דבר הנעשה בין כה וכה בדרך כלל) שיוגדר במפורש כדמי מעשר עני בספר התקציב. ומן הראוי להזדווג ולעשות זאת עתה, לפני הגשת התקציב של השנה הבאה.
- בייקרא דאורייתא**
הרב עזריאל אריאל	שניאור ז. רווח
מכון התורה והארץ	המכון למצוות התלויות בארץ
כפר דרום	בית עזריאל

וזו תשובתי לשאלה הנ"ל

לידירי הרה"ג הרש"ז רווח שליט"א
וידירי הרה"ג רבי עזריאל אריאל שליט"א
יהי ה' עמכם
ובכל אשר תפנו תשכילו ותצלחו.

קיבלתי את ההצעה ששלחת לי בענין הסדר נתינת מעשר עני, הנמצא ברשותה של מדינה שלימה, אם יכולים להסדיר שיחשבו כספי ההקצבות הניתנים לעניים ונכים ושאר קשי יום, לנתינת המעשר עני. שכב' דנו ברעיון זה, כיד ה' הטוב העליהם, ושאלו חוות דעתי העניה בענין.

תשובה:

תחילה אני רוצה לומר דיש לשקול טוב אם לעשות דבר זה, שכל דבר חדש צריך ליטול עצה מגדולי הדור, וכדאי לשאול דעתו של מרן הראש"ל שליט"א בענין, לפני שיתחילו לפעול, וכחורה יעשה.

שהכסף של מעשר עני, שנמצא בתוך התקציב הכולל המתחלק ע"י המדינה, (שהרי פשוט להתקציב המתחלק לסעד ולקצבאות הוא גדול הרבה מכסף מעשר עני שברשות המדינה. כדלקמן) ינתן לעניים שבין המקבלים, שהם ראויים לקבל מעשר עני עפ"י דין, והואיל ומעשרות בזה"ז הן מדרבנן, מועילה תקנה זו רבדרבנן יש בריה.

מה לי הן מה לי דמיהן:

עוד ראיתי שם שדנו אם מקיימים מצוות נתינת מעשר עני ע"י נתינת הכסף בלבד אע"ג דלא נתן לעני את הפירות עצמן, והזכירו דעת מהר"י קורקוס וסיעתיה וכן ד' הרב"ז ודעימיה, וכתבו דאפשר דאין לסמוך על המקילים לכתחילה. וכבר הארכתי בזה בס"ד בתנובות שדה (8) ע"ש, ובנ"ד זהו שעת הדחק גדול דאין אפשרות בכלל לעשות באופן אחר בנידון זה. ובדאי דכו"ע מודו דכאן יכולים לקיים נתינת מעשר עני, ע"י נתינת דמי המעשר עני בלבד. ובפרט למה שהוכחתי שם מההיא דחולין (קל"ד ע"ב), שהקשו בגמרא מהא דלקט שכחה ופאה דאמר רב ששת ללוי, שאם אין שם עניים יקחם לעצמו, ואינו צריך לתת דמיהם לעניים, דלעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים. ואילו במתנות כהונה (זרוע לחיים וקייבה) אמרו בתוספתא, דאם אין שם כהן מעלה אותם בדמים, ונותן דמיהם לכהן, מפני הפסד כהן. ותיצצו דשאני מתנות כהונה דכתיב בהו נתינה, ולא סגי בלא שיתנם לכהן. נמצא דכל הטעם שמחייבים אותו לתת הדמים של מתנות כהונה לכהן, הוא רק כדי לקיים מצות נתינה האמורה בהם. ואי ס"ד דבנתינת המעות לא מקיים מצות נתינה, מאי אהני ליה שיתן המעות לכהן, ואיך אמרו דצריך לתת משום דכתיב בהו נתינה, והרי אינו נותן לו אלא דמיהם, ולא גוף הפירות, אלא בע"כ צ"ל דבנתינת דמיהם מקיים מצות נתינה. ומ"ש בתוספתא שם משום הפסד כהן, פירשתי שם דהכי קאמר, דאם לא היה הפסד כהן, לא היה רשאי לתת לו דמיהם לכתחילה, ולא משום דלא מקיים בזה מצות נתינה, דהא מבואר בגמ' להדיא דמקיים בנתינת הדמים מצות נתינה, אלא שאינו רשאי לתת לו דמים, משום שאולי ניתא ליה טפי בפירות, והם שייכים לעניים ואינו רשאי להחליפם בלי רשותו, אבל אם הוא מסכים או מעדיף לקבל דמים, בודאי דיכול לתת לו הדמים ומקיים בזה מצות נתינה. וכאן שאין שם כהן, ויש הפסד לכהן אם יניח את המתנות, בזה אנן סהדי דניתא ליה טפי בדמיהם, וע"כ הוא רשאי להמירם בדמים לכתחילה, ואפילו שלא ברשותו, וזו הסיבה שכתבה התוספתא, משום הפסד כהן. וזה שלא כמ"ש מהר"י קורקוס ז"ל בפירושו על הרמב"ם שם וע"ש שהארכתי בזה עוד.

עו"כ שם דמה ששאלו בגמ' דגיטין (ל' ע"א) דבמשנה אמרו שמותר להלוות לכהן או לעני להיות מפריש עליהן מחלקן. ושאלו בגמ', ואע"ג דלא אתו ליריה ואיך יצא ידי נתינה, ותיצצו שם דאיירי במכירי כהונה, או במזכה להם ע"י אחר. וכתבתי שם, דרק בזה שעכשיו לא נותן לו כלום, שהמלוה לוקח אותם פירות לפרעון החוב, והמעות שנתן לו אז בהלוואה כבר עברו דהלוואה להוצאה ניתנה, בזה הוא שאמרו בגמ' איך יוצא ידיו נתינה. אבל כשמוכר הפירות ונותן לו את הדמים, שפיר קיים מצות נתינה בנתינת הדמים. וכמבואר בחולין הנ"ל. וע"ש עוד סניפים וטעמים נוספים לומר דכשיש קשיים, לא מחייבים אותו לזכות לו את גוף הפירות, וק"ו בזה דהוא כמעט בלתי אפשרי, דבודאי דסגי בנתינת המעות.

וק"ו דאם מוכר הפירות מלכתחילה לצורך העני ומביא לו את דמיהם, דבודאי שקיים מצות נתינה של מעשר עני, דהו"ל שליח של עני למכור פירות המעשר במקומו. ובפרט בימינו דאנן סהרי שכל העניים מינח ניתא להו ככסף ולא בפרי עצמו, דאיך יובילו הפרי ומה יעשו בכמות גדולה של פרי האם יתחילו למוכרו בשוק. וגם אם יעשו כן יוצאו עליו כל כך הרבה שלא ישתלם להם כלל, ופשיטא דזה שהוא מוכר עבורם יחד עם שלו בחדא מחתא, ומנכה ההוצאות שנעשו מכללל ומביא להם העודף ודאי טובה גדולה היא עבורם, וזכין לאדם שלא בפניו. וכאן נמי הם לוקחים את פירות מעשר עני ואוכלים אותו בצבא ובשאר מוסדות ממשלתיים, ונותנים לעני כסף תמורתו. ועוד דאפשר למנות את אחד השרים ע"י כ"ד שיהיה שליח של עניים למכור את פירות המעשר עני למי שיחפץ, וידאג להביא לעניים את התמורה במעות, וכזה מתקיימת המצוה כהלכתה.

כונה בנתינת דמי המעשר עני:

ומה שהעירו שם על הכונה בנתינה, היות ויש בזה ענין של הקנאה שנותנים המעשר לעני, ובפרט אם מוכרים ונותנים לו כסף תמורת פירות המעשר, וקנין א"א לעשותו בלא דעת ובלא כונה. ומיהו הפתרון לזה הוא פשוט אם יכתבו בספרי התקציב, ותהיה החלטה מפורשת, שהתקציבים הללו ינתנו לעניים, תמורת המעשר עני שברשות המדינה ומוסדותיה השונים, הרי זו כונה ברורה ודעת שלמה. ומסתמא שיקשה למעשה בזה"ז שיעשו דבר זה בתוך ספרי התקציב וכו', אלא נראה דיכולים לעשות חוזה חיצוני נפרד בין הממונה על התקציבים וכו' ובין הממונה על תקציבי הסעד והרווחה ודי בזה.

ומ"מ אם אפשר שיוסיפו איזה תוספת לעניים אפילו כל שהוא ע"ח מעשר עני, הוא טוב ומועיל גם לגלות הכונה שלהם שהיא רצינית, וגם יועיל יותר למ"ש לעיל. דאע"ג דההקצבות הנ"ל מבוססים במסגרת החוק מ"מ לצדקה תחשב, וע"י התוספת הזו, יהיה הדבר ניכר יותר שאכן עושים בזה צדקה לעניים. והחלק של התוספת יעיד על הכל. ובפרט שלדעת הרב"ז (ח"א סי' ש"מ) אפילו נותנים לכהן פרוטה אחת תמורת המתנות מהני וה"נ לא שנה, דאפי' תוספת מועטת מהניא לזה, ובתשובה ההיא כתבתי שכך נראה מכללות דברי מהר"י חאגיז ז"ל בהלכות קטנות ח"ב (סימן ק"ע) ע"ש. ודי בזה.

אם גוף ציבורי נחשב כיד עניים:

ומה שדנו שם אם גופים ציבוריים יכולים להחשב כיד עניים, לא ידעתי טעם לספק זה, דאטו יגרע דבר מה לעניים, או יגרע תוקפם לפעול כשליחים של אחרים, ואדרבה בכל מקום ראינו שכמה שהם רבים יותר כן גודלת חשיבותם, וגם כב"ד יש של שלושה ויש של כ"א ויש של ע"א הכל לפי גודל הענין וחשיבותו, וכן יש מושג של שבעת טובי העיר. וחז"ל אמרו הצדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלושה, תמחוי נגבית בשלושה ומתחלקת בשלושה (ב"ב ח' ע"ב). והגם שזה מוסד ציבורי או ממשלתי, מ"מ אם הוא ממונה לדאוג לעניים ולחולים וכיו"ב, הרי הוא כועד הממונה על חלוקת הצדקה, ואם ממנים אותם לחלק כספי המעשר עני לעניים, הרי הם כשליחים של העניים דוכין לאדם שלא בפניו, ותיכף שמגיע הכסף לידם נחשב כמו שהגיע לידיהם של עניים. ועוד דיש שר אחד ממונה במיוחד על רווחתם של העניים, והוא הגזבר של העניים, וכל עובדי משרדו הם עוזריו ויועציו. ופשוט דגם גבאי של צדקה רגיל אם הוא ממונה על צדקה של אלפי עניים, שהוא לוקח לו עוזרים ויועצים. ופשוט.

אלא דיש לעורר שאלה אחרת בזה שכאן לא מעבירים כסף מיד ליד, רק רושמים בפנקסים בלבד, ובמה תתקיים מצות נתינת מעשר, ואולם גם בזה אין חשש דאחר שכך נוהגים בהעברת כל התקציבים בכל הענינים ובכל המקומות שמחליטים להעביר סכום מסוים לצורך זה, וכונ"כ לצורך אחר וחותרמים, והדברים מתבצעים כסדר. א"כ זה עצמו הוא קנין מעולה ולא גרע מסיטומתא, שכן הוא המנהג בכל המדינות לתת הוראות של תקציבים, ובהם מתנהלים עמים גדולים וקטנים ע"י הוראות כתובות וחומות, ויש בזה גמירות דעת וגם סמיכות דעת גמור בלא כל חיסרון כלל. ומזה שהביאו שם משם הגאון הראגצ'ובי בצפנת פענח (ה'אישות פי"ב הט"ו) ומקדש דוד (זרעים סימן ח"ן ס"א)

אין אנו צריכים כאן לזה, דאם ממנים את הממונה על חלוקת כספי הרווחה לשליח של עניים, הרי פשוט וברור דקבלתו הוא נחשבת כמו שהעניים קבלו בעצמם תיכף ומיד וכידוע בדיני שליחות. והמינוי של השליח יעשה ע"י ב"ד שמטפלים להסדיר הענין הזה, ומדין זכין לאדם שלא בפניו. ואע"ג דאינו מקבל בידיו מאומה מן הפירות ולא מן הכסף, מ"מ הוא מקבל החלטות כתובות, וזה קנין מספיק ומועיל וכנ"ל.

האם צריך להעריך כמה יש מעשר עני ברשות המדינה:

עוד ראיתי שם בסיכום שכתבו, שיש להעריך כמה הם דמי המעשר שיהיה ברשות המדינה בשנים התשנ"ז-נ"ח, וכן להעריך את התקציבים ההולכים למטרות של צדקה גמורה, ולבדוק אם אכן מגיעים הם לדמי המעשר.

ולענ"ד דבר זה הוא בבחינת "תפסת מרובה". שדבר קשה ביותר לאמוד בדברים אלו, וצריכים ע"ז עבודה והוצאות גדולות ביותר, וכמעט לא אפשרי לעמוד על אמיתות הדברים. ובפרט שחלק גדול של הפירות וירקות הם ממקומות שעושרו כבר או מקום פטור, וא"א לברר דברים אלו.

ועוד דנ"ל ברור ופשוט שיש בהקצבות הגדולות הניתנים לעניים שיעור הרבה יותר מן המעשר עני, ובפרט אם נביא בחשבון שיש פירות רבים שגדלים במקומות ובשטחים שאינם בארץ ישראל, ויש פירות של הגויים מהשטחים שהם בידם לע"ע, ויש עוד פירות של ישראל ובמקום החיוב, ופטורים הם מפני שהמירות נעשה ע"י פועלים גויים שהתרכו בעת האחרונה, וכבר כתבתי בתנובות שדה מספר 7, שפירות אלו פטורים הם מעיקר הדין ויש בהם רק חיוב דרבנן לחומרא. ואפשר דגם באלו אין עליו חיוב ממוני לתת המעשר לעני, והם רבים מאוד. וגם בודאי שיש חלק קטן ממה שקונים שהם כבר מעושרים. וע"כ נראה לי ברור דהקיצבאות המגיעות לידי עניים, הם יותר מדמי המעשר עני שנמצא ברשות המדינה. וכבר כתבתי לעיל דיכולים לחשב בכלל זה כל הקצבאות שבאות לידי עניים, גם אלו שהמוסדות של הממשלה חייבים לתת אותם, ויכולים להוציא אותם מהם ע"י תביעה משפטית, הכל עולה לחשבון דמי מעשר עני. ופשיטא שיש בזה הרבה מעל למעשר עני וא"צ להכנס להתחשבנות מפורטת בזה. ואולי יש עוד להוסיף דגם בין האוכלים במוסדות הממשלה כמו בצבא וק"ו במוסדות סיעודיים ודומיהם, יש הרבה עניים, ומי יכול להוציא מהם ממון ע"ח מעשר עני, דאפשר שנאכל כולו

לאותם עניים, ואם נשאר חלק מי יכול לבררו ולהוציאו בדיון, וע"כ אין לנו צורך בחשבון זה כלל.

התוקף החוקי:

ובקשר לתוקף החוקי לכאורה מי שממונה על התקציבים ומבצע כל עניני הכלכלה, הוא רשאי לעשות גם הסדר זה, שהוא ממונה ע"ז כחוק, והוא נציג הממשלה ושלוחה לכל הענינים הכספיים דרך כלל ופרט, וגם דבר זה לא יצא מכלל, ואם נמצא ברשותם ממון של עניים שתורתנו הקדושה מחייבת אותנו לחלקו לעניים, הרי עליו מוטל לדאוג לזה שממונם של עניים ינתן להם כדת של תורה. וכמו שהיום מסדירים כל עניני המדינה באופן כללי וממנים משרד עם שר בראשו לכל תחום ותחום לברו, והוא דואג לטפל בכל אנשי המדינה בתחום שעליו הופקד, וכן עשו שגם העניים ומוכי גורל של כל המדינה מטופלים ע"י משרד אחד מרכזי, שיש לו סניפים בכל הארץ. וא"כ גם המעשר עני שנמצא בידי מוסדות המדינה, צריכים לדאוג להעבירו באופן מסודר ומרוכז לכל העניים די בכל אתר ואתר בא"י.

ע"ה שלמה משה עמאר ס"ט

סימן כג

אם מותר להדליק נר חנוכה משמן זית של שביעית

בעהית"ש ערב שבת קדש חיי שרה
בארבעה עשר יום לאחר מרחשון התשנ"ז.

א. הנה ראיתי בכרם ציון על שביעית, בפסקי הלכות שבסוף הספר (פרק י"ג אות ט"ו) שכתבו, אין להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, כיון שאסור להשתמש לאורה. וצינו שם שהוא מהיריב"ז ז"ל בפאת השלחן (סימן ה' ס"ט), וכן בתורת הארץ (פ"ח אות מ"ז). ובאמת שכן פסקו גם הגאון מוהר"מ אריק ז"ל בשו"ת אמרי יושר ח"א (סימן ק'), ובשו"ת שערי דעה ח"ב (סי' ט'), ופתחי שערים להג"ר ישכר בער ז"ל בשבת (כ"א ע"א) והובאו דבריהם בספרי חכמי דורנו הע"י אמן.

אלא שבגידולי ציון (אות ו') כתב שהגה"צ מוה"ר עזרא אלטשולר ז"ל העיר ע"ז מהט"ז (סימן תער"ג סק"ה) שהקשה מה מועיל הנר הנוסף (שמש), הא אכתי נהנה מנרות חנוכה דיש תוספת אור מהחנוכיה, ותיירך דטעם

האסור ליהנות מנרות חנוכה, הוא כדי שיהיה היכר שנדלקו לשם חנוכה, או מטעם ביזוי המצוה, וכשמדליק נר אחד של חולין אצלה, לא שייכו שני הטעמים הנ"ל ע"כ. ולפ"ז למנהגנו שתמיד מדליקין נר נוסף, אין סברא לאסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, (ר"ל דאחר שיש שמש דולק, מותר ליהנות לאורה, וע"כ מותר להדליק בשמן של שביעית).

והגרש"ז אויערבאך זצ"ל השיב לו לפי המגן אברהם שם (סק"ד) שאסור להשתמש לכתחילה אצלן, ופירש הפמ"ג דאסור אפילו כנגד השמש, וגם המשנה ברורה שחולק עליו, מ"מ להשתמש אצל כולן יחד שפיר אסור, וע"כ אפילו שאם יתקרב לשמש שפיר נהנה מרובי האור, מ"מ עיקר ההדלקה הוי רק למצוה ולא להנאה.

עו"כ להיות ואסור ליהנות לאורה כדי שיהיה ניכר שמדליק לשם מצוה ולא להנאה, נמצא דכשמדליק בשמן של שביעית הוא מוכיח ההיפך דלצורכו מדליק, שהרי צריכה להיות רק להנאתו, דאם מדליק רק לשם חנוכה לא נחשבת ההדלקה לצורכו, וכמו דבעי בירושלמי (ריש מסכת ערלה) זית שנשעו להדליק בו בחנוכה, מה דינו לענין ערלה.

והגה"צ מוהר"ע אלטשולר ז"ל, חזר והשיב דמ"ש הרמב"ן והפמ"ג דחיישינן שיראה שמדליקה לצורך עצמו, זה שייך רק בימים הקדמונים, שהיו משתמשים בנרות שמן ושעוה להאיר בבית וכו', אבל בזמן הזה שמשתמשים בלאמפא של גז, ויש חשמל (וק"ו בזמנינו זה), א"כ אין מי שיחשוב שהדלקת נרות חנוכה במקומם נעשו לצורכו הפרטי, וכיון שיש גם נר נוסף (השמש), הרי אודו להו כל החששות, וסיים בזה"ל: ובעיני הדבר ברור בלי ספק. עכ"ל.

והנה לא כתבו עוד בדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל אם קיבל דעתו של הרב הנ"ל, או נשאר בדעתו הקודמת, ומ"מ מחברי פסקי ההלכות בכרם ציון לא הזכירו אלא דעת האוסרים בלבד.

וראיתי בתורת הארץ (פ"ח אות מ"ז) (בצילום מתשובות שהמציא לי ידידי הרב שניאור ז. רווח שליט"א יו"ר "המכון למצוות התלויות בארץ") ששם כתב, ונר חנוכה כודאי דאסור להדליק משמן של שביעית, דהא אסור ליהנות ולהשתמש לאורה ואע"ג דעושה בזה מצוה, מ"מ חשיב הפסד, וגם אם אין לו שמן אחר לקיים מצות נר חנוכה, אסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, וכמש"ל אות מ"א, אחר כתבי זאת ראיתי שכ"כ הרידב"ז בפאת השלחן (סימן ה' סעיף ט') דאסור להדליק שמן שביעית על נ"ח דאסור להשתמש לאורה, עכ"ל. ובדבריו משמע דרק נר חנוכה אסור משום דאסור להשתמש לאורה, אבל שאר נרות שהזכרתי